

Homosexualitet, manlighet och kvinnlighet inom agrarkulturen

Någon vecka efter att jag fått boken¹ i min hand, trädde lagen om registrering av partnerskap mellan personer av samma kön i kraft (8.3.2002). Redan långt tidigare hade tidningarnas debattsidor fyllts av starka åsikter för och emot partnerskapslagen, demonstrationer hållits utanför Riksdagshuset och riksdagsledamöterna blivit utfrågade i media om hur de kommer att rösta i frågan. Debatten om registrering av homosexuella par har gått het och de flesta har någon åsikt om partnerskapslagen. Saken har diskuterats och ventilerats, endel är missnöjda med resultatet och andra är nöjda. När de första registrerade homosexuella paren kom ut från Magistraten i Helsingfors möttes de inte enbart av risgrynskastande vänner utan även av aggressiva demonstranter som spådde världens snara undergång p.g.a. den omoral de homosexuella paren spred i samhället.

Efter denna högljudna debatt, som kulminerade i godkännande av partnerskapslagen och intervjuer med de första registrerade homosexuella paren, är det förvånande att läsa om den tystnad som Jan Löfström kommit fram till att omgett begreppet "homosexualitet" i det finländska agrara samhället under tidsperioden ca 1880-1950.

Löfström närmar sig ämnet genom den muntliga traditionen. Genomgång av nyare ordböcker och dialektordböcker klargör att det finns en hel del ord i finska språket (över 200) som ger associationer till homosexualitet, både manlig och kvinnlig sådan. Men traditionsarkivens äldre material och äldre ordböcker däremot ger endast ett fåtal (ca 20) benämningar rörande begreppet homosexualitet.

Löfström fortsätter jakten på temat homosexualitet inom agrarkulturen genom att gå igenom traditionsarkivens material. Han tar fasta på uppteckningar om skämt, gliringar, anekdoter, vitsar, gåtor, sånger m.m. I materialet ingår även uppteckningar om kvinnliga män och manliga kvinnor, men sällan sägs här rent ut att dessa personer skulle ha varit homosexuella. De kvinnliga männen och manliga kvinnorna har oftast levt ensamma eller tillsammans med sina föräldrar, utfört arbeten som ansetts höra till det andra könet, t.ex. män som mjölkat och skött korna, bakat och handarbetat eller kvinnor som gjort snickeriarbete eller jobbat i skogen. Även klädedräkten har varit betydelsefull. Man kunde inte utan att väcka uppmärksamhet klä sig i det motsatta könets klädedräkt. Som en biologisk förklaring till fenomenet kvinnliga män och manliga kvinnor har man sagt att de är tvåkönade (hermafroditer).

I anekdoter om lesbiska kvinnor slutar historien oftast med hur en manlig "trixster" lyckas lura kvinnorna till sexuellt umgänge, som kvinnorna därtill varit mycket nöjda med. Här kan man ana ett dolt hot där männen känt sig överflödiga. Ett annat homosexuellt tema är "vi – de andra". Man har velat förlöjliga t.ex. ryssar och svenskar genom att påstå att de är homosexuella eller att de har en enorm sexuell aptit också på sådant man enligt samhällets normer inte skall ha sexuellt umgänge med, som t.ex. döda djur. Andra grupper man önskat komma åt genom nedsättande sexuellt relaterade anekdoter är män ur de högre samhällsklasserna, t.ex. präster och godsherrar. Här har allmogemannen kunnat lura sig till sexuellt umgänge med den otillfredsställda hustrun eller dottern, som blivit mycket nöjd med hans tjänster.

I dessa ovannämnda muntliga uppgifter är inte temat homosexualitet helt renodlat, utan mera en biprodukt. Det viktiga här är att få fram de heterosexuella allmogemännens överlägsenhet. I traditionsuppgifterna framkommer en del spekuleringar kring personer av samma kön som inte varit släkt med varandra och som delat bostad. Man har läst sig vid deras arbetsuppgifter och konstaterat att den ena hälften av ett par gjort "kvinnfolksarbete", som städning, matlagning och ladugårdssysslor, medan den andra gjort manssysslor, och att paret därmed levt som man och kvinna. Men någon större uppmärksamhet har dessa förhållanden inte väckt i agrarsamhället.

Löfström konstaterar att det rätt iakttagbar tystnad kring temat homosexualitet i det gamla agrarsamhället. Han finner tystnaden mycket intressant, analyserar orsakerna till denna och reder ut olika slag av "tystnader" som förekommer i samhället. Han konstaterar att tystnaden egentligen är mera talande än ord. Enligt Löfström kunde den relativa tystnaden kring homosexualiteten i agrarsamhället bero på att människorna inte kunnat tolka fenomenet på samma sätt som vi gör i dag. En del av avsaknaden av sexuellt relaterat traditionsmaterial kan enligt Löfström bero på traditionsinsamlarnas egen censur eller informantens blyghet inför insamlaren. Forskare som undersökt homosexualitet i agrarsamhället i andra nordiska länder har också frapperats av denna tystnad. Temat homosexualitet förblev av marginell betydelse i agrarsamhället eftersom man inte upplevde det som betydelsefullt för tolkningen av det egna samhället, de övriga samhällsmedlemmarna eller för ens eget förhållande till andra människor. Temat saknade, enligt Löfgren, betydelse för agrarsamhällets invånares kulturella och sociala identitet.

I boken går Löfström även in på den kulturella definitionen av begreppen manlighet och kvinnlighet samt hierarkin och polariteten mellan könen. Det "manliga" har i agrarsamhället värderats högre än

¹ Löfström, Jan. *Sukupuoliero agrarikulttuurissa: "Se nyt vaan on semmonen"*. Helsinki: SKS 1999 (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 757.) 320 s.

det "kvinnliga". Familjen har varit stoltare om det nyfödda barnet varit en pojke än en flicka, manliga sysslor har ansetts viktigare än kvinnliga o.s.v. Det har ansetts nedvärderande för en man att, ens på skämt, kallas för kvinna, eftersom kvinnorna stått lägre i hierarkin. Samma värderingar har även rått inom sexualiteten, den manliga heterosexuella sexualiteten har haft "högre värde" än den kvinnliga. Ljöfströmjämför uppfattningar om kön, sexualitet och ära i "medelhavs-latinska" s.k. machokulturer och det betydligt mindre "drastiska" finska bondesamhället, där mannens status inte i lika hög grad som i medelhavs-latinska kulturer varit beroende av hans heterosexuella erövringar. För kvinnor har det däremot gällt att inte bli stämplade som horor, d.v.s. att inte vara för sexuellt aktiva.

Boken avslutas med en översikt av hur det gick till när även kvinnlig homosexualitet blev straffbar år 1889. Det sista kapitlet, som behandlar homosexualitet i den muntliga traditionen från tiden efter andra världskriget fram till nutid, faller egentligen utanför bokens titel men ger naturligtvis ett avslutande historiskt perspektiv.

Författaren är väl insatt i sitt ämne, eftersom han doktorerat på samt skrivit flera böcker och artiklar om homosexualitet i Finland under tiden 1880-1950. Litteraturförteckningen är diger. Boken är tyvärr ganska kompakt och kunde göras läsbarvännigare genom att illustreras med åtminstone några bilder.

Maria Schulman